

Prikazi, izvještaji, bilješke.

Primarna svrha braka.

(Uz knjigu »Hrišćanska filozofija braka« od S. Troickog).

Dr. Josip Gunčević.

U duhu ruskih svjetovnjačkih »teologa« — kojima je začetnik A. S. Homjakov (1804—1860), a sljedbenici Antonij Hrapovickij i kijevski metropolita Antonije — po kojima je zapadnjački vjerski život samo vanjština, zemaljština i juridičnost, a istočnjački (pravoslavni) duhovnost, savršenost i nutrina¹ — u tom je duhu napisana ova knjiga.

1.) Sergije Troicki profesor prava na fakultetu u Subotici, svjetovnjak, polazi u svome razlaganju sa racionalističko-subjektivističkog stanovišta. Izvori su mu »zdrav razum,² svakodnevno iskustvo, čak i sama očiglednost«, zatim »dakle samo intuicija može otkriti smisao pola i braka. Gdje ćemo tražiti tu intuiciju? Intuicija ili neposredni osjećaj istine, osnov je i poezije i religije. Na teološkom jeziku intuicija znači otkrivenje, na jeziku poezije nadahnuće. Sve velike svetske religije imaju svoje otkrivenje, ali ovde će biti reč samo o... hrišćanskoj religiji.« Neposredan osjećaj istine, sadržan u revelaciji, a vlasništvo sviiju velikih svjetskih religija — čisti je individualizam, subjektivizam i modernizam. Mogao bi se g. pisac izgovarati, da piše »hrišć. filozofiju braka«, ali onda bi se morao pozivati samo na filozofske izvore, a on se poziva daleko više na religijske izvore s obilnom ekskurzijom u dogmatiku, patristiku i biblijske izvore. Kao pravoslavac³ u čisto vjerskom pitanju ne bi smio govoriti ovako o revelaciji niti nazivati intuiciju izvorom

¹ O teologiji Homjakova, njegovu uplivu na ruske teologe, na slavjanofile, na Dostojevskog, vidi: Dr. Fr. Grivec: Cerkev (Ljubljana 1924) str. 15, 56, 214—216; »Čas« (1918): Dostojevskij o pravoslavju i katoličanstvu; Fjodor M. Dostojevskij in Vladimir Solovjev (Ljubljana 1931) str. 10; Bogoslovni Vesnik (Ljubljana 1931): Borci za zemaljsko Kristusovo Kraljevstvo; Sbornie sočinienij Homjakova II. sv. 4. izd. Moskva 1900. str. 52—88.

² Sergije Troicki: Hrišć. filozofija braka (Beograd 1934) str. 19.

³ Ibidem str. 30.

religije. Intuiciju iz otkrivenja nalazimo u Bibliji »ali moramo⁴ da zaboravimo sve udžbenike veronauke, koje smo izučavali u svome detinjstvu i koji govore ne toliko o ovoj filozofiji, koliko o niskom razvitku njihovih sastavljača, a da uzmemo u obzir samo originalni tekst Biblije.⁵ U ovim udžbenicima originalnost i dubina biblijske priče meće se na Prokustovu postelju površnog školskog bogoslovlja.«⁶ Ako je intuicija kao neposredni osjećaj istine osnov poezije i religije,⁷ onda nije čudo, da pisac uzima argumente iz religijskih i pjesničkih izvora a da ne naglašuje nadređenost i vrhunarnost religijskih izvora. Njemu dobro dolaze citati iz sv. Pisma, crkv. patristike, ali isto tako i citati poganskih pisaca i citati ruskih pjesnika. Citati iz sv. Pisma, citati sv. otaca, odredbe općih i pokrajinskih sabora⁸ samo mu utvrđuju historijsko postojanje pojedinih sentencija, ali nipošto obligatno vjerovanje i životne norme.

⁴ Ibidem str. 31.

⁵ Proučavanje sv. Pisma ne smije biti individualno niti u protestantskom duhu. Tog je stanovišta i pravoslavna crkva. Isp. Milaševo Pravoslavno crkveno pravo (Mostar 1902) str. 82 »Izdavanja (sv. Pisma) koja nijesu sinodalno odobrena, nemaju važnosti, pošto je samo crkva pozvana, da bude čuvarom otkrivene istine, a niko drugi i jer samo ona može očuvati sv. Pismo od svake povrijede. A da se sv. Pismo ima razumjeti samo i isključivo onako, kako uči crkva, i nikako drukčije, vidjeli smo iz 19. kanona trulskog sabora, 91. kanona Vasilija velikog i iz odredbe jeruzalimskog sabora 1672. god.«

Crkveno učenje iz sv. Pisma vrši arhijerejski sabor i sinod (Vidi čl. 63. t. 1. i čl. 64. t. 10. Ustava srpske pravoslavne crkve od 3. IX. 1931. godine.

⁶ Školski udžbenici za sve vrste škole su sistematski izvodi crkvene nauke u primjenjenoj obradbi pod nadzorom crkvenog učiteljstva i prema tome sadrže nauku crkve. Isp. čl. 63. t. 3. i čl. 64. t. 5. 7. i 10. Ustava srpske pravoslavne crkve od 3. IX. 1931. godine.

⁷ Op. c. str. 30.

⁸ »Vjera, koju je Bog otkrio prvim ljudima... hrišćansku vjeru objavio je ljudima sam Bog i sam je On utvrdio je, kao carstvo Božje na zemlji, kao crkvu svega čovječanstva« (Mt. 16, 18., Mr. 10, 15) Milaš Pr. crkv. pravo § 1. — »U hrišćanskoj crkvi taj prvoizvor njenoga prava jest volja Osnovatelja crkve. Iz ovog prvog izvora dobivaju svoje postojanje ostali izvori, a to su: crkveno zakonodavstvo i crkveni običaj« (Milaš § 10. str. 39). »Sve hrišćanske crkve slažu se u učenju, da je sv. Pismo izraz božanske volje Osnovaoca crkve ne samo u pogledu verskih i moralnih istina... nego i u pogledu osnovnih oblika crkvenog uređenja i uprave« (Dr. Čedomilj Mitrović, Crkveno pravo, Beograd 1921. str. 30). »Sve hrišćanske crkve dalje priznaju, da za osnovu uređenja crkve služi pravo, što ga je Hristos ustanovio, pravo božansko... božansko je pravo nepromjenljivo... Rad crkve u pogledu božanskog prava, po učenju naše i rimokatoličke crkve, sastoji se samo u tumačenju njegovom... to pravo

2.) Polazeći sa takovog stanovišta g. pisac postavlja kao problem primarnu svrhu braka. Konstatuje, da postoje dvije glavne teorije⁹ u učenju o svrsi braka: jedna realistička, koja veli, da je svrha braka u razmnožavanju, u djeci, potomstvu, a druga idealistička, koja smatra razmnožavanje kao akcidentalni efekt braka, a pravu svrhu braka postavlja u dostizavanje plerome t. j. prave punoće¹⁰ bića, koja se postizava međusobnom ljubavlju, čini ih podobne sv. Trojstvu, a njihova veza slika je veze Kristove sa Crkvom.¹¹

G. pisac lojalno navodi i sve argumente, kojima se služe zastupnici realističke teorije,¹² ali ih smatra nedostatnim, pa se sam odlučuje za idealističku, koja mu je sa višeg naučnog gledišta i

(tumačenja) pripada vaseljenskom episkopatu, koji predstavlja crkvu na vaseljenskim saborima... a pozitivno crkveno pravo, kao i svako drugo pravo, razvija se u vidu zakonodavstva ili u vidu običajnog prava... organ preko koga crkva izražava svoju zakonodavnu volju jeste sabor... propisi na tim saborima doneti... imaju obaveznju silu pozitivnog zakona za sve članove crkve« (Ibidem str. 30—35). »Sveti arhijerejski sabor, kao najviše jerarhisko pretstavništvo, crkveno-zakonodavna je vlast u poslovima vere, bogoslužjenja, crkvenog poretka (discipline) i unutrašnjeg uređenja crkve; kao i vrhovna sudska vlast u krugu svoje nadležnosti« (čl. 51. Ustava srp. pravosl. crkve od 3. IX. 1931.). Prema tome morao je pisac ovim izvorima priznati božansku vrijednost, a ne smatrati ih historijskim spomenicima intuicije i njenog ispoljavanja u religiji i poeziji. »Protestanti smatraju božansko pravo kao proizvod istorijskog razvitka« (Mitrović str. 31).

⁹ »U istoriji čovečanske misli postoje dve glavne teorije u učenju o braku: realistička i idealistička. Obe se, kao crveni končić, provlače kroz vasceli istorijski tok. Smisao braka, po prvoj teoriji, je u razmnožavanju, u potomstvu« (Troicki, str. 9).

¹⁰ »Glavni cilj braka nalazi se u samim bračnim drugovima, a ne izvan njih i sastoji se u dostizavanju »plerome« — blažene punoće bića, dok rođenje ima u njemu samo sporedni značaj. Takovom zaključku vodi i nauka i intuicija« (Troicki, 19).

¹¹ »Dakle upoređujući crkveno učenje o braku sa dogmatom Troičnosti i dogmatom crkve, vidimo, da u braku čovek postizava sličnosti sa životom višeg Bića i u isto vreme postaje delom crkve. Ako je ovo tačno, onda odavde izlazi, da glavni, viši i posljednji cilj braka nije u rađanju dece niti u ma čemu uopšte, što postoji van samih supruga, jer dostizavanje bogopodobnosti i jeste viši i posljednji cilj čovečanskog bića, a večna Hristova nevesta Crkva je poslednji cilj i završetak cele svetske istorije...« Ibidem 57.

¹² Troicki, op. c. 9—13 incl.

opravdanija.¹³ Inače, veli, realističku zastupa katolički zapad, a idealističku pravoslavni istok.¹⁴

Kao argumente uzima g. pisac uz nekoliko citata iz pozitivnog prava ovo: a) sv. Pismo govori u II. gl. Geneze odvojeno o ustanovi braka, a u I. o rađanju djece, b) brak je podobnost više-ličnog sv. Trojstva, c) brak je podobnost zajednice među Kristom i Crkvom, d) prirodni zakoni pokazuju odvojenost ljubavi u braku od rađanja djece, e) psihološki momenat u braku je međusobna apsolutna ljubav, f) razni citati iz profane literature o ljubavi.

3.) Držim, da će svrsi biti najbolje posluženo, ako iznesem pregledno učenje pozitivnog prava o braku i svrsi braka, pa onda ako potanko promotrim citate pozitivnog prava, koje je naveo g. pisac za svoju tvrdnju i konačno ako temeljito pogledamo istini u oči obzirom na navode pod a)—e).

Ustanova braka i njegove svrhe proizilazi iz naravnog, pozitivno-objavljenog i crkvenog prava.

4.) U ljudsku je narav usadio Bog u samom stvaranju instinktivnu težnju muškarca za ženskom i obratno. Ova instinktivna težnja traži svoje zadovoljenje, a nalazi ga pravilno i svrsishodno jedino u uređenom odnosu, što se naziva brak, kojemu je Bog namijenio održanje ljudske vrste. Ovo udovoljenje prouzrokuje rađanje djece. Prema tomu je održanje vrste rađanjem djece u uređenom braku po naravnom zakonu svrha braka.¹⁵ Instinktivne težnje u čovjeku glasnici su volje Božje i one su najjače označeni zakoni. Na takvom glasniku volje Božje osniva se i dokaz, da je Bog osnivač države. Da naravni zakon upućuje na uređeni brak sa svrhom rađanja djece pokazuje općenitost uvjerenja roda ljudskog izražena obilno u poganstvu, a dostatno citirana i kod samog g. Troickog.¹⁶ Zakonodavstvo Grka, Rimljana, Inda najjasnije pokazuje, da je svrha braka rađanje djece. Ta općenitost mjerenja pokazuje, da je brak u svrhu rađanja djece izašao kao postulat naravnog zakona, jer je jedino naravni zakon bio kadar u mnogovrsnom poganstvu pokazati jednodušnost.

5.) Pozitivno objavljeno zakonodavstvo jasnije označuje ovaj naravni zakon. Bogom nadahnuti pisac Geneze opisuje kako je Bog

¹³ Dugotrajni spor između idealističkog i realističkog gledišta na cilj braka treba rešiti u korist prve idealističke teorije«. Troicki str. 10.

¹⁴ »U hrišćanskoj eposi zapad je primio realističku teoriju, a istok idealističku«. Ibidem str. 16.

¹⁵ Cappello: Tract. canon-mor. de Sacramentis, vol. III. (Romae 1933) str. 15.

¹⁶ Troicki str. 9—12 navodi zakon Nume Pompilije, lex Julia, Lex Papia Poppea, Levirat, zakone Manu u Indiji, Platona, Demostena, Herodota, koji stavljaju svrhu braka u rađanje djece. Ova je općenitost najrazličitijih pisaca i naroda u najraznovrsnija vremena najeklatantniji dokaz, da je ta svrha postavljena u naravni zakon.

stvorio čovječanstvo¹⁷ i to najprije Adama i Evu kao bračne drugove,¹⁸ muža i ženu¹⁹ neposredno, a ostalo čovječanstvo posredno preko njih dajući im zapovijed sa blagoslovom: »rastite i množite se i napunite zemlju i podložite ju.«²⁰ Po toj je zapovijedi imao biti muž i žena u uređenom bračnom odnosu sredstvo u rukama Božjim za umnožavanje ljudskog roda. Zadaća zaista velika i sveta,²¹ u kojoj je čovjek brakom imao djelomično (obzirom na tijelo) nadomjestiti Boga u Njegovoj stvaralačkoj ulozi.

Brak sa svrhom rađanja djece nosio je kroz čitav stari zavjet blagoslov Božji, ali ipak nije bio sakrament. To je tek postao, kada ga je Krist podigao na sakrament.²²

U crkvenoj literaturi počevši od sv. otaca pridavala se braku kao primarna svrha rađanje djece. Sv. Ambrozije veli: »haec sola est causa nubendi,«²³ a sv. Augustin tumačeći u Gen. 1, 27 riječ: adiutorium, veli, da je taj adiutorium dan Adamu: »propter filios procreandos«²⁴ ili još jasnije: »non invenio ad quod aliud adiutorium

¹⁷ Gen. 1, 26: *Faciamus hominem...* Exegete tumače odsutnost člana u originalnom tekstu kod riječi »Adam« kao dokaz da je tu Bog mislio općenito na čitavo čovječanstvo. — Hoberg: *Die Genesis* (Freiburg Br. 1908) str. 18.

¹⁸ Gen. 1, 27: *... masculum et feminam creavit eos...* Stvorio je Bog dvospolno čovječanstvo, koje će po naravi dvospolnosti biti upućeno jedno drugom, kako će se to protumačiti u Gen. 2, 18—25.

¹⁹ Gen. 2, 18—25: opisuje se stvaranje žene, koja ima biti Adamu »adiutor similis eius«... *os ex ossibus eius... caro de carne eius... i s kojom će on biti: erunt duo in carne una.* Exegete ovaj opis smatraju kao sadržaj vizije, koju su istodobno imali oboje Adam i Eva i koja ih je trebala poučiti, da su stvoreni jedno za drugo, za uređen međusobni život. (Hoberg, str. 39—42).

²⁰ Ovaj uređeni međusobni život imat će svrhu, izraženu blagoslovom Božjim: »*crescite et multiplicamini et replete terram*« (Gen. 1, 28). U ovom je blagoslovu i zapovijedi Božjoj sadržana svrha braka po izričnom pozitivnom, objavljenom zakonu. — Hoberg, str. 21. — Cappello, str. 15. — Pohle, III. 649.

²¹ Gasparri: *Tract. canonicus de Matrimonio* (Vatikan 1932) str. 19. Cappello, str. 19.

²² Tridentinum (sess. XXIV. can. 1) »*Si quis dixerit matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Xto Domino institutum... a. s.*« (Denz, 971).

²³ »*Pudor est enim feminis nuptiarum praemia non habere, quibus haec sola causa nubendi.*« Migne S. I. 15, 1632.

²⁴ Migne S. I. 34, 395: »*Si autem quaeritur, ad quam rem fieri oportuerit hoc adiutorium nihil aliud probabiliter occurrit, quam propter filios procreandos sicut adiutorium semini terrae est, ut virgultum ex utroque nascatur: hoc enim et in prima rerum conditione dictum erat (Gen. 1, 27—28). Quae ratio conditionis et coniunctionis masculi et feminae atque benedictio nec post peccatum hominis poenamque... Ipsa enim est secundum quam nunc terra hominibus plena...*«

mulier facta sit viro, si pariendi causa subtrahitur²⁶ a to još i u slijedećem poglavlju ponovno ističe.²⁶ Tako u tom smislu i tumači riječ: *crescite et multiplicamini*.²⁷ Od sv. Augustina dalje tako se jednodušno gledalo na brak i njegovu svrhu.²⁸ Poznat je aksiom sv. Tome: »*proles essentialissimum in matrimonio*,²⁹ kojeg navodi i g. Troicki.

6.) Konačno je ta primarna svrha braka kodificirana u *Codexu iuris canonici*: »*Matrimonii finis primarius est procreatio atque educatio prolis; secundarius mutuuum adiutorium et remedium concupiscentiae*« (can. 1013, § 1.). A sv. otac Pijo XI. u enciklici »*Casti connubii*« od 31. XII. 1930, veli »*Među blagodatima dakle braka prvo mjesto zaprema porod. O tome je ljudski rod poučio sam njegov Stvoritelj, koji je u svojoj dobrostivosti htio poslužiti se ljudima kao svojim pomoćnicima u rasplodivanju života. Stoga je u raju, osnivajući brak, rekao praroditeljima i preko njih svima budućim supruzima: »rastite i množite se i ispunite zemlju«. To isto sv. Augustin prekrasno izvodi iz riječi sv. Pavla Timoteju (I. Tim. 5, 14): »da se, veli, ženidbe sklapaju radi radanja, svjedoči nam apostol, kad kaže: hoću da se mlade udaju. I kao da mu se dobacuje: zašto to? Odmah primjećuje: da radaju djecu, da budu majke obitelji.*«

Codex i ove riječi Pija XI. zadnje su riječi katoličkog crkvenog zakonodavstva glede primarne svrhe braka, koje katolička nauka jednodušno prihvaća i razrađuje.³⁰

7) Za potvrdu idealističke teorije navodi g. Troicki nekoliko citata, koji govoreći o braku ne spominju radanje djece kao primarnu svrhu. Tako sv. Ivana Zlatousta, koji veli, da muž i žena nijesu dva čovjeka, nego jedan i to jedinjenje da je svrha braka. Zatim Eklogu 740 god., koja veli slično. To isto veli Valjsanov. Napokon navodi poznatu Modestinovu definiciju: »*Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio*.«³¹

Ovi su navodi slaba argumentacija za ono, što bi g. pisac htio dokazati. Nijedan spomenuti navod nije izražen u ekskluzivnom obliku. Nijedan navod ne definira brak da ekskludira primarnost po-

²⁶ Migne S. I. 34, 396 »*Aut si ad hoc auditorium gignendi filios, non est facta mulier viro, ad quod ergo adiutorium facta sit mulier viro, si pariendi causa subtrahitur.*«

²⁶ Migne lat. 34, 397.

²⁷ Migne I. 34, 293.

²⁸ Migne lat. 15, 1632 (bilješka).

²⁹ *Summa theol. supplem. I. qu. 92. a. 1.*

³⁰ Aug. Knecht, *Handb. des kathol. Eherechts*, Freiburg i. B. 1928. str. 30., Joh. Linneborn, *Grundriss des Eherechts*, Paderborn 1922, str. 7., Gasparri, o. c., Cappello, o. c., Sägmüller, *Lehrb. d. kath. Kirchenrechts*, Herder, 1914. II. sv.

³¹ Troicki, str. 16—17.

roda u svrsi braka, nego svaki ovaj navod promatra ženidbu kao činjeničko stanje, a da u definiciji ne obrađuje svrhe. Sam pisac lojalno priznaje, da sv. Ivan Zlatousti na drugim mjestima govori protivno idealističkoj teoriji.³² Priznaje se, da je brak sjedinjenje muža i žene u jedno tijelo, da u braku postaju, slikovito rečeno, i jedna duša, ali uvijek ostaje otvoreno pitanje svrhe tog sjedinjenja, koje nijesu dotakli navedeni citati.

Mnogo je važnije pokazati, da se pravoslavna crkva ne istovjetuje sa idealističkom teorijom. Izvor crkvenog prava za pravoslavnu crkvu je Krmčija, koja u svojoj 50. glavi o braku ovako veli: »Supružestva, ili zakonnago braka taina ot Hrista Boga ustavljena est, vo umnoženie roda čelovečeskago, i vaspitanie čad k slave božiej, v nerazrešimi sojuz ljubve i družestva, i v zajimnuju pomošč, i v eže otrebatise greha ljubodejanija.«³³ Ovo je verbis expressis označena svrha braka. Ona je posve skladna sa učenjem Katoličke crkve, napose je najbliži prevod definicije iz Romanum Rituale Pauli V. (p. 202—204.) od 1614. Pokušavalo se osporavati vrijednost ovoj 50. glavi Krmčije, a i g. pisac prelazi preko nje dosta nervozno bez citiranja, ali ju je izrijeком odobrila Smolenska eparhija 1726, a sv. Sinod ruske crkve ukazom svojim od 17. XII. 1774. (Pol-Sobr. 14229) veli, da 50. glava Krmčije odgovara »drevnom zakonodavstvu pravoslavne crkve.«³⁴ Doduše Petar Mogila (Orthodoksos homologia — Pravoslavno ispovjedanje) u 116. pitanju ne stavlja potomstvo na prvo mjesto, nego na drugo, ali i to nije u ekskluzivnoj formi, a i donešeno je to davno prije odluke sv. Sinoda (živio je 1596—1647) niti Mogila može imati onaj zakonodavni auktoritet, što ga ima Krmčija i sv. Sinod.

U srpsko-pravoslavnoj crkvi nije jasno označena primarna svrha braka, barem ne u obračunu među realističkom i idealističkom teorijom. Pravilnik od 27. V. 1933. veli, da je »brak sveta tajna, po kojoj se dva lica raznoga pola, na način propisan crkvom (§ 2) vezuju doživotnom duhovnom i telesnom vezom, radi potpune životne zajednice i rađanja i vaspitanja dece.«³⁵ A Milaš kaže »osim rađanja djece, koje ne zavisi uvijek od volje supružnika, bitni je smjer braka i to, da muž i žena mogu zadovoljavati prirodnim svojim nagonima.«³⁶

Po tomu se ne može reći, da idealistička teorija imade zastupnika, koji se obaraju otvoreno na porod kao primarnu svrhu braka, a najmanje da je to stanovište pravoslavne crkve. Ima nekoliko navoda, koji ne govore otvoreno o posljedicama i svrsi braka i ne razvrstavaju u svrsi prvotne od drugotnih, ali što je to u

³² Troicki, str. 16, bilj. 37.

³³ Prepisao sam iz tipičnog izdanja (pravosl. bogosl. fakult. Beograd).

³⁴ Gorčakov: »O tajne supružestva, Petersburg 1880. str. 7.

³⁵ AS, br. zap. 161.

³⁶ Milaš, 620.

usporedbi s nerazmjerno većim brojem onih, koji otvoreno naučavaju porod kao primarnu svrhu braka?

8) Kao argumenat izvađen iz samog sv. Pisma, da razmnožavanje nije glavni cilj braka, vidi g. Troicki u samom izvještaju o stvaranju čovjeka i žene. O stvaranju čovjeka govori se u I. glavi Geneze, gdje nema još spomena o braku. Bog da je stvorio čovjeka i dao mu zapovijed razmnožavanja kao i ostalim životinjskim vrstama. Ta zapovijed odnosila se na niži, instinktivni dio čovjekove prirode. Ženu mu je Bog stvorio i spojio ju s njime u brak, ne za taj instinktivni zadatak, nego da mu bude nadopuna, usavršenje, pomoćnica. Ona će s njime u braku sačinjavati jedno metafizičko višelično biće. Pravo će savršenstvo čovjekove vrste predstavljati tek po braku u međusobnoj ljubavi ujedineni muž i žena, a iz tog upotpunjavanja, iz te plerome će kao sporedna posljedica proizlaziti razmnožavanje. Prema tome žena je stvorena iz dva razloga: a) što ju je čovjek taj »jevrejski Faust« tražio od Boga i Bog je ostvario tu namisao čovjeka — Bog je izrekao riječi: »nije dobro, da je čovjek sam tek kad ga je Adam sklonio na to; b) čovjek bez Eve ne bi bio savršen i potpun. Bog je tek poslije stvaranja Adamova uvidio, da je Adamu potrebna »plioroma«, dopuna, usavršenje i tek je tada stvorio Evu.³⁷ Exegeza Geneze potpuno je samovoljna u djelu g. pisca. Istina je, da exegetiranje prvih poglavlja Geneze dopušta dosta slobode, ali ipak imade osnovnih i jasnih istina, u koje nije dosada nijedno exegetiranje diralo.³⁸ Tekst Geneze je jednostavan, ali dovoljan prikaz vječnih istina o Bogu Stvoritelju, stvorenju, čovjeku kao biću duševno-tjelesnom, zastupniku Boga prema stvorenjima, nosiocu darova Božjih, nosiocu vrste, sredstvu razmnožavanja, istočnom grijehu i obećanjima Spasitelja.

Do Mojsija su došle te istine sa svim svojim bitnim i nebitnim vjersko-moralno-historijskim pojedinostima Predajom i on ih je voden Inspiracijom napisao. Gdje je izvor toj Predaji? Samo u Bogu.³⁹ Bog je sve te istine saopćio čovječanstvu i to samom već

³⁷ Šta, dakle, kaže Biblija o normalnom braku? Pre svega, treba podvući da Biblija potvrđuje..., da glavni cilj braka nije razmnožavanje. U svima udžbenicima vjeronauke ustanova braka predstavlja se u ovakvoj shemi: Bog je stvorio Adama, zatim je stvorio iz njegova rebra Evu i zapovedio im: »radajte se i množite se«.

Drugo nalazimo u originalnom biblijskom tekstu. Biblija govori sa svim posebno o braku i o razmnožavanju, i to o razmnožavanju govori ranije, no o braku... Na taj način, po Bibliji, je razmnožavanje neposredno produžavanje stvaranja životinjskog sveta, koje nema veze sa brakom, i uopšte sa time, čime se čovek razlikuje od životinja... (str. 31—32).

³⁸ Vidi Pohle: Lehrbuch der Dogmatik (Paderborn 1914) I. sv. str. 442: Das Verhältnis des Hexaëmeron zur Naturwissenschaft u. Exegeze.

³⁹ Der Schöpfungsbericht kann nicht das Ergebnis des menschlichen Nachdenkens sein... Die Art der Erzählung, die Form und die Gliederung

prvom predstavništvu čovječanstva Adamu i Evi i to u samom času stvaranja, jer su im te spoznaje bile potrebne, da bi mogli odmah iza stvaranja nastupiti u ulogama, od Boga namjenjenima i to: u ulozi podložnika Božjih, u ulozi gospodara i namjesnika Božjih prema stvorenoj prirodi, u ulozi supružnika i u ulozi nosioca vrste. Kako im je Bog dao te pouke? U formi vizije, drži najveći dio savremenih exegeta.⁴⁰ Baš u formi vizije, jer je Adamu i Evi⁴¹ trebalo, da budu poučeni o svemu, što je prethodilo njihovom stvaranju, a bez čega im ne bi bilo moguće razumjeti svoj položaj i ulogu. Ta vizija morala je pasti u sam čin stvaranja, jer im je to znanje bilo potrebno, čim se iz stvaranja probude. Stvaranje se prvih ljudi odnosi na tijelo, dušu i to poučenu dušu. Stvaranje, vizija i pouka tvore jedan čin stvaralačke Božje volje i moći.

Činjenica, da se o stvaranju žene govori posebno i potanko u Gen. II. 18. ne znači, da je Eva stvorena tek onda, kada je Adam uvidio, da bi mu ona bila potrebna, nego exegete uzimaju svi složno, da je sumarni izvještaj o stvaranju završen u II. 3, a od II. 4 počima potanko opisivanje onoga, što je već bilo stvoreno i o čemu je već dan izvještaj, doduše samo sumaran do II. 3. I stvaranje se čovjekovo potanko opisuje ponovno u II. 7., da bi se naglasila ekzistencija i porijetlo duše. Takav je čovjek postavljen u raju zemaljskom, koji je bujao i čekao čovjeka, da ga obrađuje. Potanko se opisuje stvorenje žene, da bi se pokazao njen odnos prema čovjeku. Ali ona je takva već stvorena i od samog stvorenja opisana sumarno u I. 26. ona je kost kostiju njegovih i tijelo tijela njegova.⁴² Ove pojedinosti o ljudskoj duši, o njegovom položaju prema raju zemaljskom, o njenoj ovisnosti o mužu, ispuštene su iz onog sumarnog prikaza, ali to ne znači (per absurdum) da je jedno vrijeme postojao čovjek bez duše izvan raja zemaljskog kao što ne može značiti, da je žena naknadno stvorena, ili da je naknadno tek na uzdisaje Adamove postala mu družica i dopuna.

U I. 26 se veli: »Faciamus hominem... et creavit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creavit illum masculum et feminam creavit eos. Benedixitque illis Deus et ait: Crescite et multiplicamini et replete terram« (Gen. I. 26—28). Faciamus ho-

desselben machen seine Zurückführung auf den Menschen allein unmöglich. Ausserdem lehrt die Geschichte, das naturwissenschaftliches Forschen und philosophisches Denken im Altertume der Menschheit, dem der Schöpfungsbericht doch angehört, nicht so gepflegt wurden, als zu einer Darstellung über Entstehung und Ausbildung der Erde notwendig gewesen wäre. Daher kann der Schöpfungsbericht nur aus übernatürlicher Offenbarung entstanden sein«. Hoberg: Die Genesis (Freiburg im Br. 1908) str. 1.

⁴⁰ Pohl: op. cit. str. 451: Visionstheorie. Zastupnici Hoberg, Hummelauer, Kurtz.

⁴¹ Hoberg: op. cit. str. 2—3.

⁴² Gen. II. 23: »os ex ossibus meis et caro de carne mea«.

minem znači: načinimo čovjeka. U originalu je »adam« bez člana što znači po tumačenju exegeta: načinimo ljude ili još bolje čovječanstvo (vrstu).⁴³ Et creavit Deus hominem. Ovdje je ista riječ sa članom, jer je stvaranje određenog čovjeka iz one naprijed općenito izrečene vrste. Odmah ga poblizje označuje kao masculum et feminam creavit eos. Stvorio ih je odmah oboje. Stvoreno je čovječanstvo, kojemu je prva stanica potpuno muško i potpuno žensko, koje će biti fiziološki ujedinjeno samo u karnalnoj zajednici kad bude ispunjavalo svoju dužnost (crescite et multiplicamini), koju im je Bog dao i za koju ih je blagoslovom spojio u ženidbu (benedixitque illis Deus). Time je Bog odredio prvom braku svrhu, za koju je dobio blagoslov, uz koju će se vezati i sekundarni ciljevi braka: međusobna pomoć (II, 20—25), a poslije istočnog grijeha i remedium concupiscentiae. Taj blagoslov i dužnosti braka dane su čitavom čovječanstvu (»replete terram«). Kako se ima razumjeti ova zapovijed saznao je Adam, a u isto vrijeme i Eva onda, kada ih je svako napose u samom aktu stvaranja poučavao o njihovom položaju na zemlji. Onda je on uvidio u viziji, da mu je žena, koja se s njime stvara »adiutorium simile sibi« i da je upućen na nju »relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae: et erunt duo in carne una.«⁴⁴ To je saznala i Eva prema Adamu.

Sa saznanjem je usađeno i međusobno nagnuće, koje će se u obliku naravnog zakona protezati kroz čitav čovječanski rod spajajući masculum et feminam u brak sa svrhom »crescite et multiplicamini« a pod blagoslovom Božjim. U II, 20—25 prema tome samo je opisano potanko što je sumarno izrečeno već bilo u I, 26—28.⁴⁵ Po tom je brak ustanovljen u samom času stvaranja. A u samoj ustanovi⁴⁶ mu je dana bitna prvotna svrha: razmnoža-

⁴³ Hoberg: op. cit. str. 19. bilješka 26.

⁴⁴ Gen. II. 20—25.

⁴⁵ »In der Vision erfuhr Adam den Willen Gottes, dass das Menschengeschlecht sich fortpflanzen solle; er muss also über die Existenz des Weibes und dessen Verhältnis zum Manne belehrt sein; also fällt der Vorgang, der im 2. Kapitel über die Erschaffung des Weibes erzählt wird, historisch in die Zeit der Vision. Ist aber dieses der Fall, so kann nicht geleugnet werden, dass die Erschaffung des Weibes der des Mannes gleichzeitig ist und das Weib in und mit seiner Erschaffung ebenfalls jene Belehrung erhielt, deren es bedurfte. Gefordert wird diese Auffassung unbedingt durch I, 28« (Hoberg: op. cit. str. 3, t. 5).

⁴⁶ U tumačenju II, 21. oslanjajući se na sv. Augustina (Contra Man. L. 2. c. 12. Migne 34, 205) Schanza i dr. veli Hoberg (op. cit. str. 41): »Der Einblick in das Wesen des menschlichen Geschlechtes, in das Wesen der Ehe als der zur Fortpflanzung des Menschengeschlechtes von Gott gewollten Ordnung, wird dem ersten Menschen hier vermittelt... Daher ist die Wegnahme der Rippe aus Adams Seite und die Bildung des Weibes

vanje.⁴⁷ Tvrdnja g. Troickog, da je Bog stvorio ženu onda, kada se u Adamu javila misao žene dogmatski je neodrživa. U Bogu je esse, intelligere et velle jedan akt i ne može ništa postojati, što već ne postoji u Božjoj ideji.⁴⁸ Eva je vječno postojala u Božjoj ideji, a njeno je stvaranje samo otjelovljena ideja Božja, a ne Adamova.

Po g. piscu Eva je samo nadopuna Adamova i to u njegovu postojanju (bitna nadopuna). Ona nije samo pomoćnica, nego s njime sačinjava »metafizičko višelično jedinjenje u jednom biću.« Adam kao da ne bi bio potpun, savršen bez Eve. Savršenstvo tek predstavlja njihovo jedinjenje u jednom biću.⁴⁹ Tu je g. pisac zapao u pogrešku onih, koji miješaju complementum sexuelle sa complementum ad perfectum esse.⁵⁰ Muž i žena su samo seksualno incomplementni i upućeni na međusobnu uređenu vezu. Ali su i jedno i drugo complementni ad perfectum esse. Svako je napose stvoreno na sliku i priliku Božju. Slika i prilika Božja je svaka individualna duša, po kojoj je čovjek imitacija duhovnog bića Božjeg (imago naturalis), a ta je individualna čovječja duša urešena vrhunaravnom milošću, po kojoj je čovjek posinak Božji (imago supranaturalis).⁵¹ Čovjek i žena su posebice svako za se slika i prilika Božja, a u braku se mogu uz primarnu svrhu još i međusobno pomagati oko što boljeg usavršenja svojih duša.

Biologija uči, da je i čovjek i žena jednako savršeno biće, koje može da savršeno postoji jedno bez drugoga. Dapače ima slučajeve, da postoji spolna odbojnost, po kojoj se brak smatra teškom žrtvom. Konstitucionalna razlika je u hormonima, a ovi bi opet mogli poslužiti kao konkretni i materijalni izraz naravnog

aus derselben ein visionärer Akt symbolischer Art, der den Zweck hat, den Schlusspunkt in der Belehrung des ersten Menschen zu bilden... Es ist eine ähnliche Redeweise, als wenn die Väter sagen, dass die Kirche aus der Seite Christi gebildet sei z. B. Chrysost. Fest. pret. Sangv. I. VI (Hoberg 41).

Pozivajući se na Schanza (Apol. 1, 701) zaključuje: »Die Erschaffung des ersten Menschenpaares ist ein Schöpfungsakt Gottes, der aber in der biblischen Darstellung, ihrem behelrenden Charakter entsprechend, als ein geteilter erscheint. (Hoberg 42).

⁴⁷ »Non invenio ad quod adiutorium facta sit mulier viro, si pariendi causa subtrahitur veli sv. Augustin. Ovo i druge citate kod Hoberga str. 39.

⁴⁸ Pohle str. 127. »Denn es existiert schlechterdings nichts in der Welt, was nicht aus der ewigen Idee Gottes stammt.«

⁴⁹ Troicki, str. 35—36.

⁵⁰ Cappello: Tract. canonico-moralis de Sacramentis, vol. III. de matrimonio (Romae 1933) str. 9.

⁵¹ Hoberg, str. 20.

zakona o seksualnoj komplementnosti u braku, koja ima primarni cilj i posljedicu porod.⁵²

Usput spominje g. pisac kao argumenat proti realističke teorije navode sv. Pisma, da su djeca dar Božji, a ne bračni i da brak ne može imati za primarni cilj ono, što i onako ne izvodi on, nego Bog.⁵³

Po pravilnom tumačenju *Concursus divini* svakoj je stvari uzrok u Bogu, jer »bez Njega ništa nije postalo, što je postalo«⁵⁴ i samo »u Njemu živimo, mičemo se i jesmo«⁵⁵ tako s punim pravom možemo s Izajijom uskliknuti: »Gospodine, sva naša djela si nam Ti učinio.«⁵⁶ U tom je smislu mogao g. pisac navesti mnoštvo citata. No nikad nije dogmatika zaboravila sekundarnih uzroka, koji su subordinirani primarnom uzroku.⁵⁷ Primjenjeno postavljenom pitanju to bi glasilo: roditelji po vječnom Božjem određenju, koje je postalo naravni zakon, uzrokuju kao sekundarni uzroci formaciju djetetova tijela i tako pružaju Bogu posudu, u koju će On udahnuti ljudsku dušu i smiju se zvati suradnicima Božjim i uzročnicima ljudskog tijela, a posredno i duše. Ovu je suradnju imao Bog u vidu, kad je blagosivljao prvi bračni par i rekao: *crescite et multiplicamini* (Gen. 1, 28).

9) Metafizičko jedinstvo, usavršavanje i pleroma u braku sastoji se po g. piscu u tome, što brak odražuje »Troičnost Božanstva« i jedinstvo Krista sa Crkvom i time služi kao kanal, kroz koji se izljevja milost na brak i čovječanstvo.⁵⁸ Potvrdu, da je brak odraz

⁵² P. Janet: *Les médications psychologiques*. I. II. p. 67—68. (Paris 1919). — A. Lipschütz, *Prinzipielles zur Lehre von der Pubertätsdrüse*. A. f. *Entwicklungsmechanik* 1918., 44. — A. Lipschütz, *Die Pubertätsdrüse und ihre Wirkungen*, Bircher Bern 1919. — Gallavardin u. Rebattu, *Impuissance, infantilisme tardif etc.*, Lyon, méd. 1910, 5.

⁵³ »Misao o tome, da je rađanje dece nezavisno od čoveka produženje Božje tvorevine, da su deca dar Božji, stalno se sreća u Bibliji... i da rađanje dece ne treba pripisivati zajedničkom životu supruga, niti čemu drugom, nego Tvorcu« (Troicki, str. 33—34).

⁵⁴ Iv. 1, 3.

⁵⁵ Dj. ap. 17, 28.

⁵⁶ Iz. 26, 12.

⁵⁷ Pohle I. str. 425. *Die göttliche Mitwirkung*.

⁵⁸ »Ovo metafizičko jedinstvo čoveka sa ženom je tajna, ukoliko ono nadmaša kategorije našeg razuma i može biti razjašnjeno samo upoređivanjem ove tajne sa tajnom Svete Trojice i učenjem o crkvi, a psihološki ovo jedinstvo postaje izvorom takvih osećanja bračnih drugova, koja po svom karakteru isključuju pitanje o ciljevima braka van njega samog, jer sva osećanja jesu osećanja zadovoljene ljubavi, a zato punoće i blaženstva...«

Uzvišenje čovečijeg bića u braku na stepen bića nad-individualnog izražava se u tome, što u braku čovek postaje obličje jednog po svojoj

Troičnosti uzima g. pisac iz Biblije, gdje se veli: Načinimo čovjeka po svojem obličju, kao što smo mi (Gen. 1, 26) kao da bi ovaj pluralis maiestaticus značio, da su Adam i Eva kao bračna zajednica imago et similitudo Dei Trini. Imago et similitudo Dei postoji samo u individualnim ljudskim dušama,⁵⁹ bile one u braku ili izvan braka. Cijela Biblija govori o čovjeku kao individualnoj slici Božjoj, pak se prema tome u braku ujedanju dvije kompletne slike Božje i svaki je za sebe »kao zaključena u sebi monada«.

Navodi sv. Pisma i sv. otaca, koji govore o potrebi braka »u Gospodinu« ne znače, da je Gospodin treći u bračnoj zajednici i da s Njime brak predstavlja Troičnog Boga. Bog i ljudi ne mogu predstavljati ništa analognog presv. Trojstvu, jer božanske osobe spaja jedna narav, a Boga i čovjeka ne može spajati ni ljudska ni božanska narav. Posve druge relacije postoje među božanskim osobama (spoznaja i težnja) i posve druge među bračnim drugovima.

»U Gospodinu« znači opomenu, da kršćani sklapaju brak po volji Božjoj i odredbama Crkve, pa da se čuvaju brakova sa neznaočcima i hereticima.⁶⁰

Kad bi brak i bio odsjev Troičnosti zar bi se time pokolebalo pitanje o porodu kao primarnoj svrsi braka? G. pisac veli: »Trojica je metafizička osnova moralne dužnosti ljubavi.«⁶¹ Razlog božanskih relacija nije samo ljubav, nego vječna spoznaja, koja izaziva ljubav, pak nema poredbe među Troičnošću i brakom. Čovjek može samo nasljedovati i usavršivati svoju narav prema božanskoj naravi, jer je tu sličnost. Božansku Troičnost čovjek ne može nasljedovati niti može Troičnost (dakle božanske relacije) predstavljati ni za brak ni za pojedinca bilo kakvu moralnu dužnost.

10) Mnogo je jasnije naglašena poredba jedinstva u mističkom Tijelu Kristovu sa jedinstvom u bračnoj zajednici. Tumač je toga jedinstva sv. Pavao u Efež. 5. »čovjek je glava ženi kao Krist Crkvi«. Zajednica ljubavi među Kristom i Crkvom je uzor za bračnu zajednicu. Brak označuje i oponaša mističko tijelo Kristovo t. j. mističko životno zajedništvo, među Kristom i Crkvom.⁶² Tertium

suštini, ali troičnog u licima Boga... Ako se želi podvući još i dalje analogičnost, onda možemo kazati da se u braku uvek nalazi treće lice — lice samog Boga.«

⁵⁹ Pohle I. str. 412.

⁶⁰ 1. Kor. 7, 39. — Tertulijanova djela: De monogamia c. 7. Migne ser. lat. tom. II. 987. — Adver. Marcionem Mig. lat. II. 518. Ad uxorem lib. II. Mig. lat. II. 1402.

⁶¹ Troicki, str. 42.

⁶² Smid, Epheser br. str. 166, Bibl. Studien, 22. Bd. 3 i 3. Heft (Freiburg 1928).

comparationis jest ljubav u zajednici. No ta usporedba nije jedina za mističko tijelo Kristovo u sv. Pismu. Tamo je ta zajednica prikazana i u prisposodobama o čokotu i lozi⁶³ kao i prisposdobi o građevini.⁶⁴ Tertium comparationis u prvoj je jedinstvo životnog soka (milost), a u drugoj jedinstvo izgradnje i snage. Ali u mističko se tijelo ne učlanjuje po braku, nego po krštenju. »Mistično je tijelo Kristovo realni odnos spram Krista, ono se oživotvoruje prema sv. Pavlu po realnoj, sakramentalnoj radnji sv. krštenja.«⁶⁵ Čovječanstvo je bilo otkupljeno Kristovom smrću na križu. Po krštenju se uspostavlja za pojedinca kontakt sa Kristovom otkupiteljskom smrću, krštenje pojedinca spaja, ucjepljuje u trpećeg i umirajućeg Krista. »Ili zar ne znate, da smo svi, koji smo kršteni, na Njegovu smrt kršteni? Jer mi smo s Njime po krštenju zajedno u smrću sahranjeni...«⁶⁶ Ako je krštenje bilo umiranje s Kristom, to je ono istodobno i uskrsnuće i novi život s Kristom.⁶⁷ Smrt starog čovjeka je početak novog života milosti... Ako krštenje stvara pripadnost mističnom tijelu Kristovu, to Euharistija hrani, jača i upotpunjuje jedinstvo s Kristom.⁶⁸ Sva naša nastojanja kao pojedinaca moraju smjerati uspostavi, razvoju i usavršavanju naše pripadnosti mističnom tijelu Kristovu. Tako će se usavršivati pojedinac sam, a po svojoj pripadnosti mističnom tijelu Kristovu stupat će u zajednicu i jedinstvo ne samo sa svojim bračnim drugom, nego sa svima, koji su učlanjeni u mistično tijelo Kristovo. Sv. Pavao veli u 1. Kor. 10, 16—17: »Kalež spasenja, što ga mi blagosivljamo, zar nije zajednica (koinonia) krvi Kristove? I kruh, što ga lomimo, zar nije zajednica tijela Kristova? Jer jedan kruh, jedno tijelo smo mnogi, svi koji imamo udjela na jednom kruhu.« Ostalim sakramentima dobivamo i sakramentalne milosti,⁶⁹ koje nas upodobljuju za one dužnosti, koje nam nameće stalež, vrijeme i okolnosti. Brakom dakle u N. Zavjetu primamo uz opći blagoslov Božji umnoženu posvetnu milost i sakramentalnu milost,⁷⁰ da možemo vršiti dužnosti braka i odgovarati njegovoj svrsi. I u st. Zavjetu bio je brak Bogom

⁶³ Iv. 15, 1—6.

⁶⁴ 1. Kor. 3, 9—11.

⁶⁵ Dr. Fr. Jürgensmeier: *Der mystische Leib Christi* (Paderborn 1933) str. 21.

⁶⁶ Rimlj. 6, 3—4.

⁶⁷ Kol. 2, 12—31. Jürgensmeier, str. 22—25.

⁶⁸ Jürgensmeier, str. 112.

⁶⁹ »Gratia sacramentalis addit super gratiam communiter dictam (i. e. habitualem) et super virtutes et dona quoddam divinum auxilium ad consequendam sacramenti finem« (S. theol. 3. p. 62 qu. 2. art.).

⁷⁰ Gratia sacramentalis će štiti bonum fidei, bonum prolis i bonum sacramenti matrimonii. Opširnije vidi u Pohle III. str. 665.

ustanovljena družba i Bogom blagoslovljena⁷¹ (i kod pogana), ali nije mogao davati sakramentalnih plodova, jer još nije bilo milosti i sakramenata.

Usavršenje je čovjekovo po krštenju i Euharistiji individualna njegova stvar kao pojedinca. Brakom kao sakramentom prima plodove sakramenta, a nekršćanin samo onaj opći blagoslov Božji. Brak nije samo po sebi neko lično⁷² ili obostrano usavršivanje, nego može biti jedan bračni drug svojim ličnim usavršivanjem poticaj drugom na njegovo lično usavršivanje. Pitanje primarne svrhe braka ostaje izvan domašaja sličnosti braka sa mističnim tijelom Kristovim.

Dogmatski je upravo blasfemna tvrdnja, da je svrha braka u takvoj međusobnoj ljubavi, koja ima »nijansu obožavanja«. ⁷³ Posve drukčije govori sam Krist⁷⁴ kad kaže, da čovjek mora Boga toliko ljubiti, da bude pripravan ostaviti roditelje, djecu i ženu. Samo se Boga obožava, a sve drugo iza Boga i radi Boga.

Filozofski je posve krivo, da bi muž i žena sačinjavali substancionalno jedinstvo, a ne moralno. I muž i žena su substantiae completae, a njihova incompletnost može se odnositi samo na seksualnu vezu u uređenoj ženidbi u svrhu rađanja djece.⁷⁵

11) Prirodne nauke pokazuju, da su savršenost i množenje u obratnom razmjeru: što nesavršenije vrste to veća moć razmnožavanja. Čovjek kao najsavršenija vrsta ima najmanju moć razmnožavanja, dapače u nekim slučajevima sa punim odricanjem razmnožavanja.⁷⁶ Kod nižih vrsta nema spolne ljubavi a ima veliko

⁷¹ Cappello: op. c. str. 15. — Gasparri (Tractatus canonicus de matrimonio (Vatikan 1932) str. 31. naziva ga dapače »sacramentum lato sensu«. — Wernz-Vidal: Isus Canonicum, tom. V. (Romae 1928) str. 22. — Milaš, str. 612. — Bračni pravilnik srp. pr. crkve § 1. od 27. V. 1933.

⁷² »Dakle upoređujući crkveno učenje o braku sa dogmatom Trojičnosti i dogmatom crkve, vidimo, da u braku čovek postizava sličnosti sa životom višeg Bića i u isto vreme postaje delom crkve. Ako je ovo tačno, onda odavde izlazi, da glavni, viši i poslednji cilj braka nije u radanju dece niti u ma čemu uopšte, što postoji van supruge.« (Troicki, str. 57).

⁷³ Pleroma »se izražava u njihovoj uzajamnoj ljubavi, koja ima nijansu obožavanja, koja prati osećanje punog blaženstva, i koja po svojoj sadržini isključuje pitanje o ma kakvim drugim subjektivnim ciljevima. Subjektivno ne samo moralno, nego i substancionalno jedinstvo bračnih drugova, kao što tumači Zlatoust, stvara se ljubavlju«. Ibidem 58.

⁷⁴ Mt. 19, 29.

⁷⁵ Cappello: op. cit. str. 8. bilješka 18.

⁷⁶ »Kod nižih organizama postoji ogromna moć razmnožavanja i potpuno odsustvo na kakvog polnog nagona... Dalje kod savršenijih organizama se javlja polna diferencijacija i analogno njoj, neki polni nagon — u početku vrlo mali, a postepeno sve veći pri višim stupnima organskog

razmnožavanje, a kod viših obratno.⁷⁷ To da znači da razmnožavanje nema veze sa savršenstvom i ljubavi i da se može ostvarivati i bez ljubavi i savršenstva, pa da zato i ne može biti svrha ljubavi i braka.

Što je koja vrst manje savršena to je obilnijeg razmnožavanja stoga, što je kraćeg vijeka i što služi bilo za hranu bilo za odijevanje viših i najviših vrsta. Manje savršene ne razmnožavaju se zato što su manje savršene, nego zato što su više potrebne. A najviša se vrsta čovjek najmanje razmnožava, jer najduže živi i jer ne služi za hranu, odijevanje ili što drugo ma kojoj drugoj vrsti. Kvantum razmnožavanja dakle ne ovlašćuje na zaključak g. Troickog. Čovjekova ljubav i brak bez poroda nije neka negacija naravi, nego samo privacija i ne dopušta zaključak g. Troickog.

12) Psihološki dokaz formira g. Troicki ovako: »Ljubljeno je lice predmet apsolutne ljubavi,⁷⁸ u koju nijesu uključena djeca. — U ljubavi jest ljubljeno lice cilj, ali samo u uređenom odnosu, komu je zacrtana narav i određen cilj. Traženje namještenja ima pred očima zarađu, a ta se može naći u uređenom odnosu spram poslodavca, a taj odnos ima za cilj vršenje određenih dužnosti. Ako bi ljubljeno lice bilo apsolutni cilj, onda bi bila otvorena vrata slobodnoj ljubavi. Esencijalni formalni objekt u braku jest: »*Ius mutuum in corpus cum relativa obligatione, exclusivum et perpetuum, in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem id est in ordine ad copulam.*«⁷⁹ Potomstvo ostaje finis primarius, pa ma bio i remotus ili ultimus ili inclusus, jer je on već u samoj biti ove institucije.

Kakvim bi posljedicama urodilo stanovište, koje bi dosljedno provelo svoju tezu, da je ljubljeno lice apsolutni cilj braka? A šta kad prestane ljubav? Time bi idealistička teorija kraj sve svoje ambicije, da postane duhovnija i savršenija vodila razrešivosti braka i podrovala ovako važnu socijalnu i religioznu instituciju.

razvitka, prema tome kako opada moć razmnožavanja (t. j. u pravom odnosu ka savršenstvu organizacije i u obratnom ka moći razmnožavanja), dok se, najzad, na samom vrhuncu, kod čovjeka javlja najjača polna ljubav u nekim slučajevima sa punim odricanjem razmnožavanja« Troicki, str. 21.

⁷⁷ Kad to sve vidimo moramo zaključiti, da je to u nekoj vezi »i da na kraju krajeva, čak sa gledišta prirodno-naučnog, razmnožavanje se ne javlja kao osnovni cilj prirodnog života«. Troicki, str. 21.

⁷⁸ Ibidem, str. 23.

⁷⁹ Gasparri, str. 15.